

COMPLEXITATEA EDUCAȚIONALĂ A PRINCIPIULUI MULTIPERSPECTIVITĂȚII ÎN ÎNVĂȚAREA ISTORIEI¹

Nina PETROVSCHI,
doctor habilitat în pedagogie, conferențiar universitar,
Institutul de Cercetare, Inovare și Transfer Tehnologic,
al Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”
din Chișinău, R. Moldova
nina_laki@yahoo.com
ORCID iD: 0000-0002-4014-790X

Rezumat: *Articolul prezintă o serie de răspunsuri legate de întrebarea dacă într-un context pragmatic se poate vorbi despre educația istorică din multiplele sale perspective, ținând cont de faptul că acesta este un mod de a gândi, de a selecta, de a revizui și de a folosi dovezi din diferite surse pentru a explica complexitatea unei situații și descoperiți ce s-a întâmplat și de ce.*

Cuvinte-cheie: *multiperspectivitate, învățare pragmatică, empatie istorică*

Abstract: *The article presents a number of answers related to the question whether in a pragmatic context one can speak about historical education from its multiple perspectives, taking into account that this is a way of thinking, selecting, reviewing and using evidence from different sources to explain the complexity of a situation and discover what happened and why.*

Keywords: *multiperspectivity, pragmatic learning, historical empathy*

“*Multiperspectivitatea*” este un concept folosit din ce în ce mai mult pentru a descrie o anumită modalitate de învățare a istoriei și un tip aparte de abordare a conținutului curriculumului. În esență, aceasta își are originea în disciplina de bază a istoriei și în nevoia de a evalua evenimentele istorice din mai multe perspective. Toți istoricii fac acest lucru. Chiar și copii de vârste mici pot înțelege că în cazul unei bătălii sau al invadării unei țări există cel puțin două perspective asupra evenimentului respectiv: cea a învingătorului și cea a învinsului, a invadatorului și a celui invadat. Nu este dificil să se prezinte simplificat perspective polarizate. De aici, elevii pot deveni conștienți că există o gamă întregă de perspective asupra evenimentelor istorice majore, de exemplu cele din timpul Reformei sau modificările determinate de industrializare. În istorie perspectivele

---

1. Articolul a fost elaborat în cadrul Proiectului „Reconfigurarea procesului de învățare din învățământul general în contextul provocărilor societale”. Cifrul: 20.80009.0807.27

multiple sunt normale și ele trebuie să fie susținute cu argumente istorice și luate în considerare în formularea de aprecieri și concluzii [5, p.47-48].

Termenul de “*multiperspectivitate*” a început să fie folosit în cadrul educației istorice în școală mai mult la începutul anilor 1990, în special în cadrul conferințelor pe teme de istorie, a seminariilor și atelierelor de formare continuă a profesorilor organizate de către Consiliul Europei și EUROCLIO (Conferința Permanentă a Asociațiilor Profesorilor de Istorie). Cu toate acestea, ideile care stau la baza “multiperspectivității” au o istorie mai lungă și sunt înrădăcinate în câteva procese clare și înrudite care au avut loc în cadrul educației școlare.

Primul dintre aceste procese a fost așa-numita “nouă istorie”, o abordare care a apărut inițial în Europa vestică și de nord în anii 1970 și la începutul anilor 1980 care s-a manifestat în Europa de Sud și apoi, după evenimentele din 1989-1990, în Europa centrală și răsăriteană. Abordarea propusă de “noua istorie” reflecta nemulțumirile legate de abordarea tradițională a educației istorice în școală și care accentua următoarele elemente:

- transmiterea de informații;
- accentul conținutului pe istoria politică și constituțională;
- focalizare predominantă pe evenimente și personalități;
- construirea programelor de studiu în jurul unei abordări a istoriei naționale bazată pe un conținut bogat și ordonat cronologic;
- prezumția implicită că narațiunea istorică națională coincide cu istoria celui mai larg grup etnic și cu istoria comunității lingvistice și culturale dominante [5, p.9].

Abordarea “noii istorii” ținea către stabilirea unei balanțe mai echilibrate între predarea trecutului și a oferi elevilor mijloacele de a gândi istoric despre acesta, către plasarea accentului în predarea istoriei în clasă pe învățarea elevilor să analizeze, să interpreteze și să sintetizeze dovezile obținute dintr-o varietate de surse primare și secundare. Aceasta înseamna recunoașterea faptului că istoria și cei care încearcă să reconstituie trecutul studiază diferite tipuri de surse la care au acces, interpretează și utilizează aceste dovezi în moduri diferite, selectează și pun în evidență diferite aspecte ale acestora. Cu alte cuvinte, menționează R. Stradling, majoritatea fenomenele istorice, pot fi interpretate și reconstruite dintr-o varietate de perspective, reflectând limitele dovezilor existente, interesele subiective ale celor care le interpretează și le reconstituie, dar și influențele culturale în schimbare și care determină ce anume (și în ce măsură) fiecare generație consideră că este semnificativ din istorie [Ibidem].

Recunoașterea faptului că în trecut istoria a fost predată și învățată dintr-o perspectivă monoculturală, etnocentrică, exclusivă și că se baza pe prezumția că narațiunea istorică națională corespundea cu istoria celui mai mare grup național și cu istoria comunității lingvistice și cultural dominant a fost un alt proces care a contribuit la interesul acordat multiperspectivității.

În momentul cînd populația statelor din Uniunea Europeană a devenit mai diversă din punct de vedere cultural și etnic datorită mobilității crescînde a forței de muncă, școala trebuie să facă mai mult pentru a-i pregăti pe tineri pentru o viață într-o lume caracterizată de diversitate etnică, culturală, lingvistică și religioasă. Această situație a contribuit amplu la creșterea interesului acordat multiperspectivității în sfera educației istorice.

În condițiile în care *pragmatismul* este reactualizat în educație pentru a accentua caracterul practic al cunoașterii, realizarea educației istorice din multiplele ei perspective devine un factor de reușită. Rolul istoriei acum se orientează spre faptul ca elevii să adopte o atitudine critică față de evenimentele istorice și să utilizeze propria rațiune în interpretarea și înțelegerea semnificației proceselor istorice. Elevii trebuie să înțeleagă că aproape orice eveniment istoric este deschis mai multor interpretări, că sunt posibile mai multe perspective de abordare cu privire la orice fenomen sau eveniment istoric și că aceste perspective diferite oglindesc o mare diversitate de experiențe istorice. Evenimentele istorice nu doar se prezintă, ci se încearcă a interpreta informația disponibilă și a privi legăturile dintre diferite fapte pentru a înțelege și a explica evenimentele. Faptele istorice colectate sunt transformate în dovezi istorice, pentru a sprijini o anumită interpretare a ceea ce s-a întâmplat.

Perspectiva multiplă a predării istoriei reprezintă un mod de a gândi, selecta, examina și utiliza dovezi provenite din diferite surse pentru a explica complexitatea unei situații și pentru a descoperi ceea ce s-a întâmplat și de ce. Elevii trebuie să înțeleagă că nu există neapărat o singură variantă corectă a unui eveniment istoric și că același eveniment istoric poate fi descris și explicat în moduri diferite, iar fiecare punct de vedere poate fi valabil în pofida faptului că poate fi incomplet sau nu oferă decât o relatare sau o explicare parțială; toate relatările cu privire la fenomenele istorice sunt provizorii, iar cea mai bună relatare este aceea care corespunde cel mai bine dovezilor disponibile la un moment dat. Este necesar o anumită *empatie istorică*, adică de a se pune în pielea unui personaj istoric și de a înțelege modul în care cel din urmă sesizează momentul și de ce îl percepe anume așa [2, p. 26].

Perspectiva multiplă în studierea istoriei nu constituie doar un mod de a le prezenta elevilor un număr mai mare de abordări, ci și de a-i ajuta să își însușească unele abilități analitice, moduri de a gândi în plan istoric și posibilitatea de a se transpune în pielea unui personaj istoric, ceea ce este necesar pentru a examina un eveniment istoric și pentru a înțelege mai bine ceea ce s-a întâmplat și de ce. Aceste competențe și modalități de acțiune trebuie exersate în mod sistematic și consecvent. Dar nu este întotdeauna posibil ca perspectivele cu privire la anumit eveniment să fie identificate numai cu referire la conținutul specific al unui text. Este esențial ca elevii să plaseze diversele puncte de vedere într-un context [Ibidem].

Elevii trebuie să conștientizeze că istoricii pot reliefa aspecte noi, ce pot duce la reinterpretarea punctelor de vedere vechi sau apariția unora cu totul noi.

Considerând că orice eveniment istoric, în sens larg, implică anumite concluzii în urma unei evaluări sprijinite pe interpretări și explicații bazate pe dovezi, în care opțiunea personală își spune uneori cuvântul, constatăm că deciziile istoriei nu sunt definitive, pe măsură ce noi dovezi pot aduce alte puncte de vedere, unorii total diferite, asupra unui eveniment sau fapt istoric. Judecata finală care se impune este că istoria nu este constantă, iar sentințele sale nu sunt irevocabile, cu atât mai mult în cazul unor evenimente sau personaje foarte importante. În școală se urmărește, de asemenea, scopul de a interpreta faptele, de a da explicații, de a evalua un fenomen, un fapt istoric. Un fapt este însă neîndoielnic, acela că istoria, fiind un amestec de subiectivitate și obiectivitate, are posibilitatea de a reprezenta un demers, poate cel mai consistent, în stabilirea apropierii și încrederii între oameni. De aceea înțelegerea ei corectă, fundamentată documentar, presupune efort, imaginație și multă dăruire din partea elevilor și profesorilor.

Descriind principalele caracteristici ale *multiperspectivității*, K. Peter-Fritsche consideră că aceasta reprezintă un proces, „o strategie pentru a înțelege”, în care luăm în considerare, alături de propria noastră perspectivă, și perspectiva altora. Acest proces implică înțelegerea faptului că și noi avem o perspectivă care a fost filtrată prin propriul nostru context cultural, reflectă propriul nostru punct de vedere și propria interpretare a ceea ce s-a întâmplat și de ce, propria noastră perspectivă a ceea ce este relevant sau nu și poate reflecta și propriile prejucții și idei preconcepute. Din acest punct de vedere, consideră autorul, multiperspectivitatea este și o predispoziție, semnificând capacitatea și voința de a privi situația din mai multe perspective diferite. Pentru aceasta trebuie să acceptăm că sunt și alte moduri de a vedea lumea decât propria perspectivă și că acestea pot fi la fel de valide și la fel de parțiale” [Apud 5, p. 13].

Multiperspectivitatea în predarea istoriei a fost descrisă de Ann Low-Beer ca un proces de analiză a evenimentelor istorice din mai multe perspective, afirmând că ea este puternic înrădăcinată în metodologia istorică: “în mod esențial, aceasta pornește din disciplina fundamentală a istoriei și din nevoia de a examina evenimentele istorice din perspective diferite. Toți istoricii fac aceasta [...]. În istorie, perspectivele multiple sunt obișnuite și trebuie testate cu ajutorul *dovezilor*, pentru ca apoi să se țină seama de acestea în formularea *judecăților și a concluziilor*” [Apud 5, p. 14]. De o altă părere este Gita Steiner - Khamsi, care susține că istoria așa cum este predată, este monoculturală, etnocentrică, mai degrabă universalistă decât pluralistă și exclusivistă mai mult decât incluzivă” [Apud 5, p. 14].

Robert Stradling concluzionează că aceasta reprezintă o modalitate și o predispoziție de a vedea evenimentele istorice, personalității, culturile și societățile din perspective multiple, utilizând proceduri și procese fundamentale pentru știința istorică. Multiperspectivitatea ar putea fi definită și ca modalitate de a gândi, selecta, examina și utiliza dovezi provenind din surse diferite pentru a lămurii complexitatea unei situații [5].

În opinia lui Robert Stradling, *multiperspectivitatea* este, ca intenție, mai pluralistă, inclusivă, integrativă și comprehensivă decât abordările tradiționale ale educației istorice și ridică mai multe întrebări decât răspunde, și anume: ce se înțelege prin perspectivă, ce presupune că istoricul său profesorul ia în considerare toate perspectivele, ce face istoricul său profesorul atunci când diferitele perspective sunt contradictorii, dacă este o selecție, ce criterii se aplică atunci când decide ce să includă și ce să ignore etc. Predarea istoriei poate fi făcută mai multiperspectivală, subliniază autorul, prin crearea unui conținut mult mai divers, utilizând o gamă mai largă de surse, asigurându-se că elevii au posibilitatea să citească descrieri contradictorii ale evenimentelor istorice [6]. Dar multiperspectivitatea nu este numai o problemă de schimbare a conținuturilor curriculum-ului de istorie și de utilizare a unei game mai largi de surse, ea este legată de susținerea elevilor de a gândi în termeni istorici asupra trecutului [1, p. 57-58].

În contextul predării istoriei, o *perspectivă multiplă* își propune să atingă trei obiective:

- să determine o înțelegere mai largă a evenimentelor istorice, luând în considerare asemănările și deosebirile dintre relatările tuturor părților implicate;
- să determine o înțelegere mai profundă a relațiilor de tip istoric dintre națiuni sau dintre state vecine sau dintre majoritate și minoritățile din cadrul aceluiași stat;
- să determine o imagine mai clară a dinamicii a ceea ce s-a întâmplat în plan istoric, prin examinarea interacțiunilor dintre popoarele și grupările implicate, precum și a interdependenței lor [4, p. 121].

În lucrarea sa, Robert Stradling identifică trei dimensiuni relevante ale *multiperspectivității*:

- putem vedea evenimentele și procesele istorice dintr-o multitudine de perspective. Pentru aceasta trebuie să știm ce s-a auzit, văzut și simțit, trebuie să aflăm pe cât de credibilă este fiecare sursă, cine sunt autorii, ce rol au jucat, unde se aflau la momentul respectiv, cum au obținut informațiile.
- putem vedea evenimentele și procesele istorice dintr-o multitudine de puncte de vedere. Pentru a face acest lucru, trebuie să înțelegem motivele care stau la baza acestor puncte de vedere diferite. Este nevoie să înțelegem logica din spatele punctului de vedere exprimat, apoi trebuie să de-construim limbajul textului după care se implică colaționarea și analiza informației contextuale cu privire la fiecare sursă care ne permite să înțelegem mai bine de unde vine o persoană care formulează un punct de vedere.
- putem vedea evenimentele și procesele istorice printr-o multitudine de narațiuni și interpretări istorice. Aceasta presupune identificarea diferențelor de interese, de interpretare, de puncte cheie în care se manifestă acordul sau dezacordul între narațiuni [4, p. 17-18].

În felul acesta, *multiperspectivitatea* tinde să extindă aria și profunzimea analizei istorice asupra unei teme sau a unui fenomen particular. Aceasta poate fi atinsă pe mai multe căi:

- analiza conceptelor/ înțelesurilor convenționale cu privire la care dintre perspective sînt sau nu relevante pentru înțelegerea istorică a unui eveniment sau proces. Acest demers implică includerea în analiză a perspectivelor oferite de grupurile și categoriile sociale care au fost mai mult sau mai puțin ignorate;
- analiza modurilor în care diferite perspective se află în relație unele cu altele, cum s-au format unele pe altele, cum au interacționat cei care reprezintă diferite perspective, influențele reciproce, conexiunile și interdependențele care produc o descriere mai complexă a ceea ce s-a întîmplat și de ce.

Multiperspectivitatea în predarea istoriei asigură anumite beneficii acestui proces:

- adaugă o dimensiune suplimentară narațiunii istorice, narațiunea nu este uniliniară;
- pune în lumină influențele reciproce dintre diferitele grupări dintr-o țară, dintre țări vecine, alianțe, rivalități relațiile dintre ocupanți și ocupați;
- aruncă mai multă lumină asupra situațiilor conflictuale prin faptul că ne ajută să înțelegem că acestea adesea apar, persistă și sunt modelate de către interpretări conflictuale în care fiecare parte implicată în conflict atribuie motive și intenții care nu sunt fundamentate pe nici o dovadă specifică, ci reflectă prezumții, idei preconcepute, stereotipuri înrădăcinate de mult timp;
- poate demonstra faptul că, în unele situații istorice, perspectivele sunt legate simbiotic.

În cadrul contextului specific al educației istorice, *multiperspectivitatea* intenționează să-i introducă pe elevi în studiul unui proces: un mod de a analiza dovezile relevante pentru un anumit eveniment sau proces istoric din perspectiva limitelor impuse de factorii fizici, de fidelitățile surselor, atitudinile și prejudecățile acestora etc.

Multiperspectivitatea este susținută de presupunerea că elevii trebuie să înțeleagă faptul că oricine studiază trecutul trebuie să accepte și să tolereze discrepanțe, contradicții, ambiguități, voci opuse, puncte de vedere parțiale, subiectivități și idei preconcepute. Elevii trebuie să fie capabili să treacă peste punctul de vedere propriu sau al grupării lor sociale, culturale sau etnice cărora le aparțin și să înțeleagă cum percep alții evenimentele și transformările istorice. Aceasta se poate realiza pe diferite căi: să studieze o caricatură sau o fotografie și să scrie, pe baza lor, notițe din perspective diferite; să citească un fragment dintr-un text și să-și imagineze cum ar reacționa elevii din alte țări sau din alte grupuri și cum l-ar interpreta; să analizeze un articol dintr-un ziar care prezintă un anu-

mit eveniment istoric de importanță internațională și să identifice modalitatea de abordare utilizată de către jurnalist și să reflecteze la căile diferite de redactare a fragmentului, care a fost scris de un jurnalist dintr-o altă țară, implicată în același eveniment.

Multiperspectivitatea necesită o analiză asiduă a modului în care interacționează diferite perspective, deoarece fiecare din ele este partea unui tot întreg. Aceasta este destul de greu de realizat, deoarece profesorul se confruntă cu un șir de probleme:

- Din punctul de vedere al profesorului de istorie apare dubla problemă a timpului și a flexibilității curriculum-ului. Utilizarea unei reale multiplicități de perspective în predare și asigurarea oportunităților de analiză și contextualizare a fiecăreia dintre acestea solicită mult timp. O abordare autentic pluralistă a istoriei este dificilă în condițiile în care curriculum-ul de istorie este bogat în conținuturi, iar profesorului i se cere să acopere un număr mare de teme într-o perioadă relativ scurtă de timp. Multiperspectivitatea cere o structură a curriculum-ului de istorie care să fie flexibilă.
- Din punctul de vedere al editării manualelor, posibilitatea de a utiliza multiperspectivitatea este adesea limitată de spațiu și de costuri. A aborda o problemă sau o temă dintr-o multitudine de perspective presupune mult mai multe pagini decât ar fi în mod normal cazul într-o narațiune convențională de manual.
- Deseori manualul reflectă opinia autorului, sursele sunt selectate pentru a demonstra veridicitatea opiniei autorului. În acest caz, profesorul poate apela la manualele de alternativă, la surse suplimentare pentru a acoperi golul informațional și a realiza o multiperspectivitate reală;
- Problema cunoașterii limitate a unor limbi străine. În condițiile abordării unor teme de ordin european, mondial, avem acces la diferite surse pe paginile internetului într-o limbă străină, deci utilizatorul ar trebui să cunoască fluent limba, cel mai frecvent engleza.
- E necesar accesul la un număr cât mai mare de surse - crestomații cu imagini, grafice, scheme, hărți, documente, secvențe din surse mass-media etc.
- Așa cum am văzut, multiperspectivitatea solicită din partea elevului și o abordare empatică. Dar empatia poate fi dificilă pentru elevi. Atunci când studiem istoria încercăm să recreem sentimentele și experiențele oamenilor care au trăit în trecut și că pentru a realiza aceasta trebuie adesea să încercăm să suspendăm presuposițiile și perspectivele noastre moderne. Empatia nu este la libera alegere, profesorii de istorie trebuie să găsească modalități de a-și ajuta elevii să exerseze aceste abilități.
- Multiperspectivitatea mai adaugă o complicație. Cu cât sunt introduse mai multe niveluri și perspective în narațiunea istorică, cu atât mai complexă devine aceasta, iar elevilor le este tot mai greu să elaboreze judecăți

și să tragă concluzii, mai ales atunci când au de-a face cu perspective, interpretări și concluzii divergente și contrastante. Profesorul trebuie să găsească mijloacele prin care să facă conexiunile și interdependențele mai tangibile și mai puțin abstracte pentru elevii [5, p. 21-25].

În această arie de abordări, constatăm că *perspectiva multiplă* în studierea istoriei nu constituie doar un mod de a le prezenta elevilor un număr mai mare de abordări, ci și de a-i ajuta să își însușească unele abilități analitice, moduri de a gândi în plan istoric și posibilitatea de a se transpune în pielea unui personaj istoric, ceea ce este necesar pentru a examina un eveniment istoric și pentru a înțelege mai bine ceea ce s-a întâmplat și de ce. Aceste competențe și modalități de acțiune trebuie exersate în mod sistematic și consecvent. Dar nu este întotdeauna posibil ca perspectivele cu privire la anumit eveniment să fie identificate numai cu referire la conținutul specific al unui text. Este esențial ca elevii să plaseze diversele puncte de vedere într-un context.

Referințe bibliografice:

1. Manea M. Predarea istoriei secolului 20. Buzău: Tipogrup press, 2002.
2. Petrovski N. Didactica istoriei în educația postmodernistă. Chișinău: „Print – Caro” SRL, 2014.
3. Petrovski N. Inovația didactică în studiul istoriei. În: *Univers Pedagogic*. 2020, nr. 2(66), pp. 45-51.
4. Stradling R. Să înțelegem istoria secolului XX. București: Sigma, 2002.
5. Stradling R. Multiperspectivitatea în predarea istoriei: un ghid pentru profesori. București, 2014.